

Treća krajiška proleeterska brigada u drvarskoj operaciji

Vojno-politička situacija pred početak operacije

Poslije kapitulacije Italije 8. septembra 1943. NOP u Jugoslaviji naglo je rastao. Padom Italije, Njemačka je dobila težak udarac, ali to nije dovelo do sloma njemačkog južnog i jugoistočnog fronta. Krajem septembra 1943. zapovjednik njemačkih snaga za Jugostok, general Maksimilijan fon Vajks, sa sedištem u Beogradu, raspolažao je sa 14 divizija, početkom novembra sa 17, a krajem 1943. godine sa 20 divizija, tako da je ukupno brojno stanje na Balkanu poraslo sa 600.000 u septembru, na oko 700.000 u decembru, od čega je oko 270.000 njemačkih vojnika bilo u Jugoslaviji.

Narodnooslobodilački pokret i NOVJ uživali su veliki ugled u zemljama antihitlerovske koalicije, a misije Vrhovnog štaba bile su upućene u Moskvu i Alžir, gdje se nalazio Štab savezničkog vrhovnog komandanta Sredozemlja, generala Vilsona (*Henru Wilson*). U Egiptu i u Sovjetskom Savezu obučavano je ljudstvo za tenkovske jedinice, a u Italiji i, kasnije u Africi, za ratno vazduhoplovstvo NOVJ. Djelimično je bilo riješeno i pitanje liječenja ranjenika u Italiji. Vrhovni štab i CK KPJ uspostavili su čvrste veze i saradnju sa rukovodstvima oslobodilačkih pokreta susjednih zemalja - Italije, Bugarske, Grčke i Albanije.

Poslije Drugog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ), Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) razvio je značajnu političku aktivnost u zemlji i u inostranstvu.

Trupe Crvene armije su u martu 1944. prešle u ofanzivu prema Karpatima. Radi toga je Hitler bio prisiljen da upadne s trupama u Mađarsku i njeno okupaciono područje - Bačku. U aprilu su jedinice Crvene armije izbile na čehoslovačku i rumunsku granicu, a početkom maja, forsirale rijeku Dnjestar i otpočele bitku za Rumuniju. U Italiji su se savezničke armije pripremale za konačno izbacivanje njemačkih trupa sa Apeninskog poluostrva. Nijemci su očekivali njihov prelazak u ofanzivu.

Uprkos dijelimičnim uspjesima, osnovni ciljevi koje su sebi postavili njemački komandanti nisu bili ostvareni u zimskim operacijama 1943/1944. Pošto njemačke snage u višemjesečnim operacijama nisu uspjele da razbiju snage NOVJ i povrate ranije pozicije u Jugoslaviji, Hitler je odlučio da desantom uništi vrhovno rukovodstvo NOP-a, na čelu sa vrhovnim komandantom Josipom Brozom Titom i, na taj način, obezglavi narodnooslobodilački pokret u cjelini.

laeja o uništenju ruKuvuuMva ixw* -c* ^ juguowdji ^ujavjia 3c u
toku operacije »Švarc«, odnosno bitke na Sutjesci.⁵⁸³

U Štabu 2. oklopne armije u Vrnjačkoj Banji, održano je 17. maja 1944. savjetovanje i razmatrana situacija na armijskom operacijskom području u vezi sa izvođenjem drvarske operacije, koja je dobila naziv »Konjićev skok«. Neposredno rukovođenje operacijom povjereno je Štabu 15. brdskog korpusa. Detaljno razrađen plan, koji je razradio Štab 15. korpusa, odobrio je Štab 2. njemačke oklopne armije 20. maja 1944.

Za izvršenje zadatka, Štabu 15. brdskog korpusa stavljene su na raspolaganje ove jedinice:

- njemačka 7. SS divizija »Princ Eugen« i 116. lovačka divizija,
- 92. samostalni motorizovani puk, ojačan oklopnim izviđačkim bataljonom njemačke 1. brdske divizije, 1. kozačkim inženjerskim bataljonom 1. kozačke divizije i 1. pukom 2. lovačke hrvatske brigade;
- njemačka 373. divizija i 1. pješadijski puk »Brandenburg«;
- dijelovi 369. legionarske divizije, 21. oklopne SS divizije, 105. SS izviđački bataljon i 202. oklopni bataljon, i
- 500. SS padobransko-lovački bataljon od momenta desanta na Drvar, kao i artiljerija i avijacija za podršku.⁵⁸⁴

Prikupljanje jedinica u polazne rejone završeno je do 17. maja, dok je 500. SS padobranski bataljon još početkom januara prebačen iz Gornjeg Hlumeca (*Horní Chlumec*) 40 km južno od Praga, u rejon Kraljeva, koji je, kao i ostale SS jedinice, bio sastavljen od pripadnika SS i policije, osuđenih zbog raznih disciplinskih i krivičnih prekršaja.

U sastav 500. padobranskog bataljona, u jedinicama i službama koje su mu bile pridodate, bilo je najviše jugoslovenskih folksdojčera (Nijemaca iz Banata i Bačke).

Zadatak 15. brdskog korpusa bio je da koncentričnim dejstvom i brzim prodorima na pravcima: Bihać - Vrtoče - Bosanski Petrovac; Bosanska Krupa - Krnjeuša - Bosanski Petrovac; Donji Lapac - Kulen Vakuf - Vrtoče; Srb - Trubar - Drvar; Knin - Bosansko Grahovo; Livno - Glamoč i Jajce - Mliništa i Banja Luka - Ključ - Srnetica - izbije prvog dana operacije u rejon Drvara i Bosanskog Petrovca, spoje se sa vazdušnim desantom u Drvaru i unište Vrhovni štab na čelu sa vrhovnim komandantom, rukovodstvo NOP-a i savezničke vojne misije, a potom razbiju i unište komande i jedinice NOVJ na području Drvara, Bosanskog Petrovca, Grahova i Glamoča, koji bi pokušali da se po dijelovima probiju iz obruča.⁵⁸⁵

Prema zamisli njemačkog vojnog komandovanja uspjeh operacije imao bi odlučujući značaj za dalje vođenje rata na tlu Jugoslavije.⁵⁸⁶ Pred početak operacije, Štab 15. korpusa premješten je iz Knina u rejon Bihaća.

Iako su pripreme za drvarsku operaciju Nijemci čuvali u najvećoj tajnosti, Vrhovni štab NOVJ je saznao da se priprema desant na Drvar. Još, 4. novembra 1943. Glavni štab Hrvatske obavjestio je Vrhovni štab

⁵⁸³ NAW t 315i Ro1 64i F 653_654.

⁵⁸⁴ *Oslobodilački rat*, knj. 2, str. 94-96.

⁵⁸⁵ Zbornik, tom 12, knj. 4, dok. br. 64, str. 275.

⁵⁸⁶ Zbornik, tom 12, knj. 4, dok. br. 64 i 67.

aa rvijemci planiraju za zarobljavanje vmuvnog nuiiiuuuaa Jusipa mum Tita i Vrhovnog štaba vazdušnim desantom. Iz Moskve je 11. novembra 1943. Georgi Dimitrov obavjestio telegramom: »Nijemci pokušavaju da saznaju mjesto gdje se nalazi Vrhovni štab i da pomoću padobranaca unište štab i Tita«. ⁵⁸⁷ A 3. maja 1944. kada su pripreme za desant privedene kraju, 11. krajiška brigada 4. divizije zarobila je od 383. puka njemačke 373. divizije »Tigar« skicu Drvara s ucrtanim mjestima rasporeda Vrhovnog štaba i svih ostalih jedinica i ustanova. Skicu je sačinio Gestapo na osnovu podataka jednog agenta, koji se duže vremena nalazio u rejonu Drvara. Poslije toga došao je na područje Kozare gdje se liječio, da bi, odatle, u martu 1944. pobjegao u Prijedor i dao iscrpne podatke koje je prikupio u Drvaru. ⁵⁸⁸ Pošto je ustanovio da su svi podaci u skici tačni, sem nepreciznosti o mjestu vrhovnog komandanta, komandant 5. korpusa Slavko Rodić, predao je skicu lično drugu Titu, iznio svoje mišljenje i dao potrebne prijedloge.

Neposredno pred početak operacije, u Drvaru i okolnim selima nalazili su se: CK KPJ, znatan broj vijećnika AVNOJ-a, Nacionalni komitet Jugoslavije, Vrhovni štab NOVJ, službe i ustanove Vrhovnog štaba, Prateći bataljon i Oficirski bataljon (Oficirska škola), savezničke vojne misije, Centralni komitet Komunističke omladine Jugoslavije (CK SKOJ-a) i Zemaljski odbor ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ-a), Telegrafska agencija nove Jugoslavije (Tanjug), mnoge vojno-pozadinske ustanove i jedinice, mjesni, opštinski, sreski i okružni partijski i skojevski komiteti i narodnooslobodilački odbori. Tako je Drvar postao središte nove Jugoslavije.

S

Borbe na pravcu Livno - Glamoč

Primicao se 25. maj 1944. godine. Brigada se spremala da proslavi rođendan vrhovnog komandanta Josipa Broza Tita. Pri Štabu 3. krajiške brigade nalazio se dobro uvježban pjevački hor, u kojem je većina boraca bila iz sastava bataljona »Mateoti«. Bilo je predviđeno da hor nastupi na priredbi u Drvaru i Bosanskom Petrovcu. Sa neposrednim pripremama proslave u jedinicama Brigade rukovodio je politički komesar Simo Tadić, koji je sa horom pravovremeno krenuo za Drvar.

Štab Brigade do tada nije imao nikakvih podataka i konkretnijih obavještenja o predstojećoj ofanzivi, odnosno o neprijateljevom desantu na Drvar. U ranim časovima, 25. maja, raspored 3. krajiške proleterске brigade je bio ovakav:

- Prvi bataljon nalazio se u s. Dragniću i s. Dolac na padinama Cincar planine, a 3. i 5. bataljon sa obje strane puta od Livna do sela i prevoja Korična, na dobro utvrđenim položajima, na sjevernim padinama Velike Golije i južnim padinama Krug planine;

⁵⁸⁷ Slavko Odić, *Desant na Drvar*, izdanje Vojnoistorijskog instituta, Beograd, 1981, str. 16.

⁵⁸⁸ Drago Karasijević i Đuro Milinović, »11. krajiška NO brigada«, 1982, str. 256 i 257. To je bio ubačeni agent Gestapoa Namik Tetarić, koji je radio u intendanturi 1. proleterškog korpusa u Mokronogama, odakle je po liniji snabdijevanja imao uvid u raspored ustanova i jedinica u Drvaru i okolini.

- oatajlon »Mateou« na prevoju ivui n.na, laneuu uvanjskog i Glamočkog polja, u zidinama popaljenih kuća i bunkerima koji su ostali iza italijanskog okupatora;

- Drugi i 4. bataljon u brigadnoj rezervi u rejonu sela Podgradina - s. Vrba - k. 1238, a

- Štab 3. krajiške proleterske brigade sa prištapskim dijelovima u s. Jakir - 4 kilometra istočno od Glamoča.

Štab Brigade uputio je 24. maja 20 boraca i 2 konja za popunu novoformirane Inžinjerijske čete 1. proleterske divizije. Formiran je i inžinjerijski vod brigade jačine 24 borca, sa dvije desetine.⁵⁸⁹

Brojno stanje Brigade neposredno pred operaciju bilo je 1.810 boraca, od kojih 180 drugarica, svrstanih u šest bataljona.⁵⁹⁰

Za slučaj da neprijatelj otpočne napad na pravcu Livno - Glamoč, planom je bilo predviđeno da 1, 3. i 5. bataljon prihvate borbu i, osloncem na bataljon »Mateoti« i jaka utvrđenja na prevoju, vode borbu do u visini prevoja Korične, s tim da dejstvuju bočno na komunikaciju, a 2. i 4. bataljon da se uvedu u borbu za prevoj Korična, desno i lijevo od bataljona »Mateoti«.

Na desnom krilu, u rejonu Tičeva, Šator-planine i Staretine položaje su držale jedinice 8. korpusa NOV Jugoslavije i dejstvovala na komunikaciji Drvar - Bosansko Grahovo i Livno - Bosansko Grahovo.

Na lijevom krilu, sjeverno od uskotračne željezničke pruge Čardak - Mlinište - Potoci, pravce od Jajca i Mrkonjić-Grada preko Potoka i Mliništa zatvarale su 1. i 13. proleterska brigada 1. proleterske divizije i spriječavale prodor 7. SS divizije »Princ Eugen« prema Drvaru.

U jutarnjim časovima 25. maja oko 6,15 časova, zatišje su prekinuli buka motora i potmule detonacije avionskih bombi u rejonu Drvara. Bio je to početak drvarske operacije.

Čim je nadletela prva grupa neprijateljevih aviona, sve jedinice Brigade stavljene su u potpunu borbenu pripravnost i posjele predviđene položaje. Između Štaba Brigade i Štaba 1. proleterskog korpusa bila je, od ranije, uspostavljena telefonska veza. Istovremeno je komandant 1. proleterskog korpusa obavijestio Štab Brigade o snažnom vazдушnom napadu neprijatelja na Drvar, koji je nastavljen novim talasima avionskih formacija.

Oko 6,30 časova izviđački odred 369. pješadijske divizije u sastavu: 105. izviđački bataljon 21. SS oklopne grenadirske divizije, ojačan izviđačkim bataljonom 469. pješadijske divizije i jednom oklopnom četom, pod komandom Štaba 105. izviđačkog bataljona, jačine preko 1.500 vojnika i oko 200 livanjsko-glamočkih ustaša, krenuo je u napad i to:

- izviđački bataljon 369. divizije ojačan oklopnom četom i livanjsko-glamočke ustaše sa 30 kamiona i borbenih vozila i većim brojem biciklista, uz podršku artiljerije, počeo je napad na položaje Brigade duž ceste Livno - Glamoč,⁵⁹¹ a 105. izviđački bataljon cestom preko Kazanaca i Bosanskog Grahova za Drvar.

⁵⁸⁹ Zbornik, tom 4, knj. 24, dok. br. 84.

⁵⁹⁰ Zbornik, tom 4, knj. 24, dok. br. 159.

⁵⁹¹ Zbornik, tom 4, knj. 26, dok. br. 38.

Cilj neprijatelja bio je da brzim prodorom 105. izviđačkog bataljona preko Grahova, a Izviđačkog bataljona 369. divizije preko Glamoča i Prekaje, u sadejstvu sa 13. pukom 7. SS divizije desno i 1. pukom »Brandenburg« lijevo, razbije u toku dana jedinice NOVJ na tim pravcima i uspostavi borbeni kontakt sa 500. padobranskim bataljonom u Drvaru.

Na ostalim pravcima napadali su:

- Prvi puk »Brandenburg«, ojačan 1. četom pionirskog bataljona i 11. četom 383. pješadijskog puka 383. pješadijske divizije, ukupno oko 1.800 vojnika, i grupom četnika iz rejona sjeverno od Knina, opštim pravcem Bosansko Grahovo - Drvar, sa zadatkom da nastupa na širokom frontu, izbije na liniju Prekaja - Drvar, uspostavi vezu sa jedinicama 7. SS divizije »Princ Eugen« koja nastupa od Jajca prema Drvaru i uništi jedinice i štabove NOVJ, koji se, eventualno, probiju iz Drvara;

- Tri borbene grupe 7. SS divizije, ojačane oklopnim grenadirskim bataljonom 2. oklopne armije, nastupale su na pravcima: Jajce - Mliništa - Potoci; Mrkonjić Grad - Mračaj - Ribnik; i Banja Luka - Čađavica - Ključ - Bravsko, sa zadatkom da brzim prodorom, u toku dana, slome otpor jedinica 1. proleterske i 39. divizije na tim pravcima, a potom da nastupaju na širokom frontu u pravcu Drvara i Bosanskog Petrovca, u sadejstvu sa 92. motorizovanim grenadirskim pukom, borbenim grupama »Vilam« i »Lapac« iz sastava 373. pješadijske divizije i 1. pukom »Brandenburg« uništavaju snage NOVJ po dijelovima, i zaplijene »velika skladišta za snabdijevanje« u planini Srnetica i Struganici, i duž željezničke pruge Jajce - Srnetica - Oštrej;⁵⁹²

- Pukovska grupa domobranskog 2. lovačkog zdruga (domobrankska 1. lovačka pukovnija, 54. brdski izviđački bataljon 1. brdske divizije) ukupno oko 1.800 vojnika nastupala je opštim pravcem: Bosanska Krupa - Krnjeuša - Bosanski Petrovac, sa zadatkom da razbije jedinice NOVJ na pravcu nastupanja i sadejstvuje 92. motorizovanom grenadirskom puku i jedinicama 7. SS divizije »Princ Eugen«;

- 92. motorizovani grenadirski puk, ojačan 468. oklopnom izviđačkom četom za specijalnu upotrebu - oko 2.750 vojnika, neposredno potčinjenih Štabu 15. brdskog korpusa, nastupao je opštim pravcem: Bihać - Vrtoče - Bosanski Petrovac - Drvar, sa zadatkom da što prije zauzme Bosanski Petrovac, razbije jedinice NOVJ na pravcu nastupanja i, u toku dana, uspostavi vezu sa 500. SS padobranskim bataljonom i borbenom grupom »Vilam«, na području Drvara, a da dijelom snaga posjedne i obezbjedi aerodrom na Medenom polju kod Bosanskog Petrovca;

- Borbena grupa »Lapac« - izviđački bataljon 373. pješadijske divizije - ukupno 218 vojnika, nastupa opštim pravcem: Lapac - Doljani - Martin Brod, sa zadatkom da u prvoj fazi veže snage 1. proleterske ličke brigade, a zatim sadejstvuje borbenoj grupi »Vilam« u napadu na Drvar;

- borbena grupa »Vilam« 384. puk iz sastava njemačke 373. pješadijske divizije, ojačan artiljerijom, minobacačima, mitraljezima i planinarskim jedinicama - oko 1.500 vojnika, nastupala je iz rejona Srba

⁵⁹² Zapovjest komandanta 7. SS divizije »Princ Eugen« - Zbornik, tom 4. kni. 25, dok. br. 184, str. 307.

preko Trubara, Bobare i Korita prema Drvaru, sa zadatkom da razbije snage NOVJ na pravcu nastupanja i uspostavi, u toku dana, neposredan borbeni kontakt sa 500. SS padobranskim bataljonom u Drvaru i stavi ga pod svoju komandu, a zatim da uništava štabove i komande NOVJ i vojne misije na području Drvara, pretražuje teren i plijeni skladišta NOVJ. Dio snaga upućuje prema Bosanskom Petrovcu u susret 92. motorizovanom grenadirskom puku.

Prikupljanje njemačkih snaga za drvarsku operaciju obavještajna služba NOVJ je registrovala relativno vrlo brzo. Radi toga su preduzete mjere budnosti na svim pravcima koji vode prema Drvaru. Iz tih podataka moglo se zaključiti da Nijemci pripremaju operaciju širih razmjera na Bosansku krajinu. Praksa je bila da se višim komandama i Vrhovnom štabu dostavljaju potpuno provjereni podaci, u čemu je gubljeno dosta vremena, tako da su podaci Obavještajnom centru Vrhovnog štaba stizali s izvjesnim zakašnjenjem.

Zbog toga su Nijemci uspjeli da desantom na Drvar, 25. maja 1944, postignu iznenađenje, ali ne i napadom na položaje jedinica NOVJ, na pravcima koji izvođe prema Drvaru, u čemu i leži jedan od osnovnih razloga njihovog neuspjeha.

Pošto je bio isturen prema Livnu i držao položaje sjeverno od puta, prvi je prihvatio borbu 5. bataljon 3. krajiške proleterske brigade, koji nije bio u stanju da spriječi brz prodor motorizovane kolone, jer nije imao dovoljno protivtenkovskih sredstava, tako da je motorizovani odred neprijatelja vrlo brzo izbio u s. Priluka. Borbu su prihvatili 1. i 3. bataljon. Ubrzo se razvila žestoka borba. Bez obzira na velike gubitke koje je trpio, neprijatelj je postepeno prodirao prema prevoju Koričina, da bi što prije izbio u rejon Glamoča. Kad je kolona izbila u rejon Priluka, 105. izviđački odred produžio je prema Bosanskom Grahovu.

Cim je počela borba, Stab 1. proleterskog korpusa obavjestio je Štab 3. proleterske brigade da neprijatelj sa više pravaca koncentrično napada na Drvar i da je otpočeo sa vazдушnim desantom, koji se nastavljao u novim talasima avionskih formacija. Jednovremeno je komandant 1. korpusa naredio Stabu 3. krajiške proleterske brigade, da 2. i 4. bataljon koji su se nalazili u rezervi kod Glamoča, hitno uputi prema Drvaru. Cim su dobili naređenje, bataljoni su pod komandom Nikole Pećanca, zamjenika komandanta Brigade krenuli usiljenim maršem.

Kako je vrijeme odmicalo, borba je bila sve žešća. Kada je čelo neprijateljevog klina izbilo u rejon Korične, razvila se još žešća borba. Iako je bataljon »Mateoti« uporno branio utvrđene položaje, oko 11 časova neprijatelj je ovladao prevojem Korična. U isto vrijeme 1, 3. i 5. bataljon našli su se na bokovima neprijatelja i, osloncem na padine Golije i brda Gradina (tt 1306), nanosili mu velike gubitke.

U međuvremenu je komandant 1. proleterskog korpusa naredio Štabu Brigade da zaustavi pokret 2. i 4. bataljona prema Drvaru. U to vrijeme 2. i 4. bataljon bili su oko 15 km udaljeni od mjesta predviđenog za uvođenje u borbu.

Poslije tročasovne i vrlo žestoke borbe, neprijatelj je oko 14 časova, čelom kolone, izbio na oko 4 km ispred Glamoča. Zadržao ga je 4. bataljon, koji se vratio sa marša prema Drvaru. Ubrzo je stigao i 2. bata-

ljon i pojačao odbranu 4. bataljona. Dalji pokret neprijatelja bio je zastavljen. U isto vrijeme 5. i bataljon »Mateoti« i dijelovi 1. i 3. bataljona našli su se na bokovima kolone neprijatelja oko prevoja Korična.

U popodnevnim časovima, čim je front stabilizovan, Štab 3. krajiške proleterske brigade naredio je opšti protivnapad. Dok su 2. i 4. bataljon uništavali prednje dijelove odreda neprijatelja u rejonu ispred Glamoča, dotle su 1, 3. i 5. i bataljon »Mateoti«, odbacili neprijatelja i ponovo zauzeli prevoj Korična, očistili međuprostor i zaposjeli prvobitne položaje. Prvi i 5. bataljon prešli su u protivnapad s izvjesnim zakašnjenjem, što je neprijatelj iskoristio i pod zaštitom tenkova izvukao glavninu svojih snaga u rejon Livna.

Neprijatelj je u ovoj borbi imao 139 poginulih i 52 ranjena vojnika. Zaplijenjene su veće količine oružja i municije i druge opreme, između ostalog i 52 bicikla. Uništeni su jedan tenk i jedan kamion. Brigada je imala 5 poginulih i 5 ranjenih boraca. Nestala su 4 borca iz sastava bataljona »Mateoti«.⁵⁹³

Krajem dana Štab 1. korpusa obavjestio je Štab Brigade, da se vojno i političko rukovodstvo sa vrhovnim komandantom na čelu povuklo iz Drvara. Tom prilikom komandant 1. proleterskog korpusa odao je priznanje 3. krajiškoj brigadi na uspješno izvršenom zadatku. Ponovo je naredio da Brigada i dalje čvrsto zatvara pravac Livno - Glamoč i po svaku cijenu sprječujući eventualni pokušaj neprijatelja da prodre u Drvar. Brigada je u potpunosti izvršila postavljeni zadatak.

Pošto je 25. maja pretrpio velike gubitke, neprijatelj 26. maja nije ispoljio značajniju aktivnost na ovom pravcu.

Vazdušni desant na Drvar

Dok je 3. krajiška proleterska brigada vodila žestoke borbe na pravcu Livno - Glamoč, situacija u rejonu Drvara bila je vrlo teška. U to vrijeme pravce koji izvođe prema Drvaru zatvarale su:

Prva i 13. proleterska brigada 1. proleterske divizije, od Jajca i Mrkonjić-Grada preko Mliništa prema Drvaru;

Trideset deveta divizija 5. korpusa, od Ključa i Sanskog Mosta preko Bravska i Oštrelja;

Četvrta divizija 5. korpusa, od Krupe i Bihaća preko Bosanskog Petrovca;

Šesta lička divizija »Nikola Tesla«, od Kulen Vakufa i Srba, i

Deveta divizija 8. korpusa, od Grahova i Tičeva prema Drvaru.

Iznad Drvara su u 6,15 časova 25. maja naleteli njemački izviđački avioni. Odmah je dat znak za uzbunu sa osmatračnice koja se nalazila na Gradini. U 6,30 časova, 1. i 2. vazduhoplovna eskadrila 7. noćne borbene grupe uzletjele su sa aerodroma Zalužani kod Banje Luke i nadletile Drvar. Naša protivavionska odbrana nije dejstvovala, zato što se pretpostavljalo da se radi o savezničkoj avijaciji.

U isto vrijeme iz pravca Bosanski Petrovac približavale su se dvije eskadrile aviona za obrušavanje JU-87 (»štuke«) iz sastava njemačkog

⁵⁹³ AVII, k. 712, br. reg. 22/1-4.

151. avio-puka sa aerodroma Gorica kod Zagreba. U tome je dežurni oficir u Bosanskom Petrovcu obavijestio telefonom Vrhovni štab i komandu mjesta u Drvaru. Odmah su obaviještene sve komande, ustanove i rukovodstva društveno-političkih organizacija koja su bila razmještena u Drvaru i okolnim selima.

Od 6,40 do 6,50 časova bombardovan je Bosanski Petrovac i Drvar, a 13. eskadrila 151. avio-puka postavila je dimnu zavjesu. Od 6,15 do 7 časova bombardovanje su nastavile 3. eskadrila noćne borbene grupe i 4. grupa 27. lovačkog puka s aerodroma Pleso kod Zagreba. U toku bombardovanja poginulo je 5 pripadnika Odjeljenja za vezu Vrhovnog štaba.

Kada su se avioni pojavili, u dejstvo su stupili protivavionski mitraljezi Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba i jedinica komande mjesta.

Za to vrijeme prema Drvaru je letila druga grupa 4. vazduhoplovnog puka za transport trupa s aerodroma Ečka kod Zrenjanina - 35 aviona tipa JU-52,⁵⁹⁴ a sa aerodroma Cerklje kod Brežica 2. grupa 1. vazduhoplovnog puka i 4. grupa 6. puka s aerodroma Lučko, kao i dio 1. grupe za vuču jedrilica - ukupno 40 aviona.

U sedam časova počeli su iskakati padobranci na širem području Drvara, od Spasovine do Golubića, izloženi jakoj mitraljeskoj i pušćanoj vatri. U to vrijeme oko Drvara je kružilo oko 40 aviona JU-87 i mitraljiralo okolinu, a iznad njih je kružila 4. grupa 27. lovačkog puka i obezbjeđivala ih. Ispod njih bila je 13. eskadrila 151. puka sa 40 jedrilica, koje su počele da se spuštaju ateriranjem u 7,15 oko Trnjaka, Šobića groblja, na Trninića brijegu i oko Vrbovca i Ševića Potoka.

Poslije izvršenog zadatka svi avioni vratili su se na polazne aerodrome, sem eskadrile »Hrvatska«, koja je cijelog dana nadletala Drvar, bombardovala i mitraljirala jedinice NOVJ na pravcima koji izvođe prema Drvaru.

Za vrijeme bombardovanja telefonske veze između Vrhovnog štaba i jedinica bile su pokidane. Telefonska centrala bila je uništena, a radio-stanica Odjeljenja za vezu Vrhovnog štaba sa šiframa pala je u ruke neprijatelja.

Čim su se padobranci počeli spuštati, u dejstvo su stupili Prateći bataljon Vrhovnog štaba, Oficirska škola (Oficirski bataljon), jedinice za obezbjeđenje Komande područja i Komande mjesta i naoružani građani. Organizovana je odbrana pećine u kojoj se nalazio Vrhovni štab. Preduzete su sve mjere, da Nijemci ne bi prešli na desnu obalu rijeke Unca i posjeli dominantne položaje iznad željezničke pruge sjeverno od Drvara.

Komandant 1. proleterskog korpusa Koča Popović, pošto je imao telefonsku vezu, obavijestio je štabove 5. i 8. korpusa o situaciji u Drvaru i, u ime Vrhovnog štaba, izdao naređenje Štabu 6. ličke divizije »Nikola Tesla« da hitno uputi jednu brigadu u Drvar, a 3. krajiškoj brigadi, koja se nalazila pod neposrednom komandom Štaba 1. proleterskog korpusa, da čvrsto zatvori pravac od Livna i Glamoča. Preko Štaba

⁵⁹⁴ Izjava Horsta Kibellusa, pripadnika 4. čete 500. SS padobranskog bataljona.

8. korpusa u kojem se nalazila saveznička misija, tražio je da saveznička avijacija stupi u dejstvo i bombarduje pravce koji izvode prema Drvaru.

U Drvaru su oborene dvije jedrilice u kojima su poginuli piloti i posada - oko 20 vojnika. Prinudno su se spustile još tri jedrilice, u kojima su svi vojnici i posada izginuli ili ranjeni. Uništena je i jedna jedrilica koja je oborena na Jadrinu podu, 10 kilometara zapadno od Drvara, u kojoj je stradala sva posada.⁵⁹⁵ Poslije toga nastalo je izvjesno zatišje.

Nijemci su pohvatali oko 400 građana i zarobili nekoliko partizana, koje su skupili u Domu kulture i mučili ih, a neke od njih natjerali da kopaju rovove oko Šobića glavice.

Pokušaj Nijemaca da se dokopaju pećine nije uspio. U 11 časova, vrhovni komandant, sa članovima Vrhovnog štaba napustio je pećinu i izašao na Gradinu. Zatim su produžili preko Kruškova polja za Jasikovaču prema Rezervnom komandnom mjestu Vrhovnog štaba koje se nalazilo u Potocima, da bi narednog dana stigao u Potoke i preko Rezervnog komandnog mjesta uspostavio vezu sa štabovima korpusa.

U međuvremenu drugi talas padobranaca jačine oko 170 padobranaca, koji je poleteo sa aerodroma Zalužani, spušten je oko 11,50 časova u Drvar. Komandant 500. padobranskog bataljona naredio je utvrđivanje oko Šobića glavice (k. 520).

U takvoj situaciji, 6. ličkoj diviziji naređeno je da noću 25/26. maja likvidira vazdušni desant u Drvaru.

Oko 17 časova tri bataljona 3. ličke proleterske brigade 6. ličke divizije, otpočeli su napad, a bataljoni 1. ličke proleterske brigade nalazili su se u pokretu iz rejonu Cvijetnić i Boboljusi prema Drvaru.

U toku dana, deset transportnih aviona JU-52 doletilo je sa aerodroma Zalužani, a oko 20 časova, još pet, i bacili municiju 500. desantnom bataljonu.

U 20 časova, 25. maja, sve jedinice 3. ličke proleterske brigade, Prateći bataljon Vrhovnog štaba i Oficirski bataljon izvršili su energičan napad na opkoljene Nijemce na Šobića glavici, ali bez uspjeha. Odbijeni su snažnom mitraljeskom i puščanom vatrom i ručnim bombama. Nisu uspjeli ni u naredna tri vrlo snažna juriša, koja su izvršili od 1 do 3 časa 26. maja.

Pošto neprijatelj u toku dana nije postigao značajnije uspjehe na svim pravcima koji izvode prema Drvaru, vrhovni komandant naredio je da se odustane od daljeg napada na opkoljene Nijemce, na Šobića glavici kako jedinice ne bi bile izložene prevelikim gubicima.

Još u toku noći 25/26. maja 3. lička brigada povukla se u rejon s. Kamenica i Resanovci, a 1. bataljon 3. dalmatinske brigade prema Tičevu.

Tek 26. maja oko 7 časova izviđačka četa njemačke 373. pješadijske divizije uspostavila je vezu sa 500. padobranskim bataljonom u Drvaru.

Zbog nepovoljnog uspjeha prvog dana operacije »Konjićev skok«, Štab 15. brdskog korpusa naredio je da sve jedinice 26. maja izjutra pređu u energično nastupanje prema Drvaru da bi 1. proleterskom, 5. i 8. korpusu NOVJ nametnule borbu u okruženju na uskom prostoru.

⁵⁹⁵ Izjava zarobljenog vojnika 4. čete 500. padobranskog bataljona, ukupno oko 60 Nijemaca je ubijeno za vrijeme iskrcavanja.

Borbe na pravcima koji izvoae prema rreKap, rotocima i Uvali

Na pravcima Ključ - Bravsko i Sanski Most - Bravsko, neprijatelj nije postigao značajnije rezultate, dok je na pravcima Bosanska Krupa - Bosanski Petrovac i Bihać - Bosanski Petrovac odbacio jedinice 4. divizije prema grebenu Grmeča, tako da je 92. motorizovani grenadirski puk oko 8 časova 26. maja, stigao čelom kolone u Bosanski Petrovac, a njegov 2. bataljon produžio pokret i oko 13,20 časova stigao u Drvar i spojio se sa 500. padobranskim bataljonom. U toku dana za njim je stigao i 54. izviđački bataljon.

Na pravcu Trubar - Drvar borbena grupa »Vilam«, čije je jezgro sačinjavalo 384. puk, odbacila je 2. ličku proletersku brigadu, prešla masiv Bobare i oko 17 časova 26. maja spustila se u Drvar.

U isto vrijeme 1. puk »Brandenburg« odbacio je Grahovsko-peuljski odred i ušao u Grahovo. Do tada je, 3. dalmatinska brigada 9. divizije stigla iz rejona Grkovci, zaposjela položaje na južnim padinama Jadovnika (tt 1650) - Čaporak (k. 1361) - Tavan (k. 1192) i zatvorila pravce od Grahova prema Drvaru i Tičevu.

Cijeneći situaciju na osnovu razvoja događaja, Štab njemačke 2. oklopne armije zaključio je da se Vrhovni štab na čelu sa Titom nalazi u rejonu Potoci - Uvala. Zato je 27. maja u 20,45 časova naredio Štabu 15. korpusa da sa 500. padobranskim bataljonom obezbijedi čišćenje Drvara i okoline, a ojačani 105. SS izviđački odred prebaci najkasnije do 12 časova 28. maja iz rejona Bosanskog Grahova u Glamoč, s tim da djeluje prema Prekaji. Na osnovu toga komandant 15. korpusa general Rendulic je naredio:

- Sedmoj SS diviziji »Princ Eugen« da se sa 13. SS brdskim pukom, probije kroz položaje 1. proleterske divizije na odseku Carevac - Mliništa preko ceste Mrkonjić Grad - Glamoč, a zatim nadire duž željezničke pruge prema Potocima i Uvali, a da sa 7. izviđačkim brdskim bataljonom nastupa preko Danilovića i Srnetice prema Potocima,

- Ojačanom oklopnom grenadirskom bataljonu 2. oklopne armije, da pređe u nastupanje od Ključa do Jasenovca, a odatle šumskom željezničkom prugom preko Bunare prema Potocima i Uvali,

- Devedeset drugom motorizovanom grenadirskom puku da sa dijelom puka i 1. lovačkom ustaškom pukovnijom, nastupa preko Drnića do šumske željezničke pruge Oštrej - Srnetica, a zatim duž pruge prema Potocima,

- Borbenoj grupi »Vilam« 373. pješadijske divizije (384. pješadijski puk bez 1 bataljona), sa 54. brdskim izviđačkim bataljonom, da nastupa preko Mokronoga i Prekaje prema Potocima i Uvali;

- Štabu 373. divizije, da sa 105. SS izviđačkim i 369. izviđačkim bataljonom iz rejona Glamoča, nastupa preko Rora prema Prekaji.

- Prvom puku »Brandenburg« da nastupa preko Tičeva prema Prekaji i sadejstvuje 7. SS diviziji »Princ Eugen« s tim da nastupanje svih jedinica otpočne 28. maja u 4,40 časova.

U takvoj situaciji Štab 1. proleterskog korpusa naredio je Štabu 6. ličke divizije »Nikola Tesla« da obezbijedi sve pravce koji sa linije Oštrelj - Drvar izvođe prema Potocima,⁵⁹⁶ a Štabu 1. proleterske divizije da sa 1. i 13. proleterskom brigadom čvrsto zatvara pravac prema Potocima, s tim da obrazuje manevarsku grupu od dvije brigade i drži je u gotovosti za dejstvo na kritičnim pravcima.

I štabovi 5. i 8. korpusa preduzeli su sve potrebne mjere kako bi osujetili plan neprijatelja.

U 11,45 časova 26. maja Štab 1. proleterskog korpusa je radio-gramom naredio Štabu 3. proleterske krajiške brigade da, s obzirom na situaciju na odsjeku fronta kod 1. i 13. proleterske brigade, zatvori što čvršće pravac Livno - Glamoč - Prekaja. Toga dana izjutra raspored bataljona 3. krajiške proleterske brigade bio je: 1. bataljon nalazio se u pokretu iz Dolca na Hrbliju planinu gdje je stigao oko 16 časova i uspostavio vezu s jedinicama 1. proleterske brigade; 2. bataljon krenuo je iz s. Kamena u s. Rore i stavljen pod neposrednu komandu Štaba 1. proleterskog korpusa; 3. bataljon bez 3. čete u rejonu Korična; 4. bataljon upućen je iz Glamočkog polja u Pribelju sa zadatkom da izviđa prema Đuletskim livadama, Smiljevačkoj poljani i Čardak livadama; 5. bataljon u rejonu Priluka - Kablič, a bataljon »Mateoti« u rejonu Glamoča.

Ujutro 27. maja izviđački bataljon njemačke 369. divizije ponovo je prešao u napad, na položaje 3. krajiške proleterske brigade - motorizovanom kolonom cestom Livno - Priluka - Glamoč, a jednom ojačanom četom u pravcu Debelog brda, sa zadatkom da odbaci dijelove 5. krajiške i obezbijedi pokret motorizovane kolone. Međutim, snažnim protivnapadom jedinica 5. bataljona četa je razbijena i natjerana u Livno. Motorizovana kolona produžila je pokret, odbacila dijelove 5. bataljona u rejonu Kablića i Priluke, a zatim krenula prema Glamoču. Kada je izbila u rejon Korična, zaustavljena je snažnom odbranom 3. bataljona i, poslije tročasovne, ali vrlo žestoke borbe, prisiljena da se povuče u Livno, uz gubitke od 27 poginulih, koje je pod zaštitom tenkova uspjela da izvuče.⁵⁹⁷

S obzirom na razvoj situacije na frontu 1. i 13. proleterske brigade, na prijedlog Štaba 1. proleterske divizije od 18 časova,⁵⁹⁸ Štab 1. proleterskog korpusa je 27. maja oko 12 časova naredio Štabu 3. proleterske krajiške brigade da glavninu snaga prebaci zapadno od komunikacije Mliništa - Glamoč, zatvori pravce prema Potocima i bočno dejstvuje na komunikaciju Mliništa - Glamoč, a u 17 časova Štabu 1. proleterske divizije da uspostavi vezu sa 3. krajiškom brigadom.

Prema naređenju Štaba 3. krajiške proleterske brigade od 13 časova, bataljoni su posjeli položaje na liniji: 3. bataljon u rejonu Vagan; 4. bataljon na kosi (k. 1159) - Deli brdo - Oštrelj; 1. bataljon Tubanja (k. 1241) - s. Ubovići (k. 1155); bataljon »Mateoti« u s. Popovići, a 5. bataljon na položajima prema Livnu. Na Korični je ostala jedna četa

⁵⁹⁶ A VII, k. 372, br. reg. 27/198-1.

⁵⁹⁷ A VII, k. 712, reg. br. 22/1-3.

⁵⁹⁸ A VII, k. 372, br. reg. 27-1.

3. bataljona i kontrolisala pravac od Livna prema Glamoču; 2. bataljon kao Štab Brigade u s. Rore, zaselak Kostadinovići.

Oko 12 časova 2. bataljon je, po naređenju Štaba Brigade krenuo za Prekaju, u s. Bunčevac, i stavio se pod neposrednu komandu štaba 1. proleterskog korpusa, koji se nalazio u rejonu istočno od Prekaje (k. 796). Zadatak bataljona bio je da u sadejstvu sa 3. bataljonom 1. proleterske i 4. bataljonom 3. ličke proleterske brigade, spriječi eventualni pokušaj neprijatelja da se preko Prekaje prebaci prema Potocima. Treći bataljon 1. proleterske brigade prebacio se noću 26/27. maja iz rejona Potoci i, 27. maja ujutro posjeo položaje na k. 1138, sjeverno od zaseoka Marcete i k. 1128. Štabovi 3. bataljona 1. proleterske i 2. bataljona 3. krajiške proleterske brigade čim su stigli, povezali su se sa Oficirskim bataljonom Vrhovnog štaba, koji se iz Šipovljana povukao u zaselak Marcete, i organizovali izviđanje prema Drvaru.

Što je vrijeme više odmicalo borbe 27. maja na svim pravcima sve su se više pojačavale. Nezadovoljan rezultatima borbe proteklog dana i pritisnut zahtjevima komandanta njemačkog 15. brdskog korpusa, komandant 7. SS divizije »Princ Eugen« i komandant 13. SS puka, zahtjevali su da borbene grupe nastupaju brže i energičnije. U tom pogledu komandant 13. SS puka izdao je dopunske zadatke:

- Prvom SS bataljonu da sa linije s. Sarići - s. Popuži - s. Đukići, nastupa na širokom frontu preko Pljevskih podova i kroz šumski masiv Smiljevca (oko željezničke pruge) u pravcu komunikacije Mliništa - Glamoč, pređe preko nje i posjedne najpogodnije položaje, s tim da sadejstvuje i drži čvrstu vezu sa 2. SS bataljonom;

- Drugom SS bataljonu, da uz snažnu podršku 1. divizionu 7. SS artiljerijskog puka i u sadejstvu sa 7. SS izviđačkim bataljonom, nastupa sa linije Borovica (tt 933) - Sokolac i da se u toku 26. i 26/27. maja probije preko komunikacije Mrkonjić Grad - Glamoč na odsjeku Gradina (tt 918) - Mliništa i posjedne položaje zapadno od komunikacije na liniji Nabojina (k. 883) - Lipovac (tt 1033).⁵⁹⁹

Treći SS bataljon 13. SS puka, ubačen je u borbu 27. maja, sa zadatkom da u sadejstvu sa 7. SS izviđačkim bataljonom nastupa duž puta Rogalje - Mračaj - Mliništa, razbiju 2, 3. i 4. bataljon 13. proleterske i 4. i 5. bataljon 1. proleterske brigade, da ih odsjeku i u rejonu s. Trnovo - Crni vrh (tt 1259), u sadejstvu sa 2. SS bataljonom, okruže i unište.

Vrlo žestoke borbe vođene su 26. maja, noću 26/27. i 27. maja. Naročito su bile žestoke za položaje Kaluđerovica - Borovica - tt 933 - Sokolgrad na odsjeku fronta 1. bataljona 1. proleterske brigade i dijela komunikacije Mračaj - s. Carevac koju su branili bataljoni obje brigade. Prva proleterska brigada bila je razvučena na širokom frontu, pa je sadejstvo između bataljona bilo otežano. Bez obzira na to, borci 1. i 13. proleterske brigade 1. proleterske divizije, uz ogromne napore uspjeli su da spriječe prodor jedinica 7. SS divizije prema Potocima i dalje prema Drvaru. Tome je doprinjelo i pismo političkog komesara 1. proleterske divizije Vladimira Šćekića, upućeno političkim komesarima, njihovim zamjenicima i članovima Politodjela 1, 3. i 13. proleterske briga-

⁵⁹⁹ AVII, k. 10, reg. br., 15/11.

de, u kojem je ukazao na težinu situacije i na zadatke jedinica, a prije svega partijskih organizacija. On je u tom pismu, između ostalog, rekao:

»Moramo učiniti sve da naše jedinice izdrže u ovim borbama i teškoćama i iz njih izađu još čeličnije. Prije svega, svaki rukovodilac i borac treba da zna zašto je u ovom momentu potrebno njegovo požrtvovanje, samoprijegor, zašto je potrebno i život da dà, ako bude trebalo... U smislu priprema i daljeg osposobljavanja jedinica za izvršenje svakog zadatka, smatram da je najvažnije preduzeti: da partijske organizacije izvrše svoju ulogu, da članovi Partije budu na svom mjestu, da najteže situacije oni rješavaju, da najveće teškoće oni iznose na svojim leđima i da preko svog ličnog primjera i političke aktivizacije mobilišu sve borce na svakom zadatku. Radi toga, mislim da, po mogućnosti, sve jedinice treba da što prije održe partijske sastanke na kojima će biti upoznate sa situacijom i zadacima i svojim dužnostima na tim zadacima. ... To će biti najveća garancija da naše jedinice izvrše sve zadatke i izdrže sve napore... Došli su dani žestokih defanzivnih i ofanzivnih borbi koje moramo savladati i kroz njih se osposobljavati za još veće zadatke«.⁶⁰⁰

Borbe su nastavljene 28. maja sa još većom žestinom. Naročito na odsjeku fronta 1. proleterske brigade u rejonu Jasenovi Potoci - s. Mihaljčiči - Ovčara (tt 1576), a kod 13. proleterske u rejonu: Vranovina (tt 934) - Brdo. Svi pokušaji 13. SS puka da sa 1. SS bataljonom duž željezničke pruge Mliništa - Lisina, a 3. i 4. SS bataljonom iz rejona Jasenovi Potoci preko sela Mihaljčiči i Crljenice (k. 1112), prodre prema Resenovači, ostali su bez uspjeha. Ni 7. SS izviđački bataljon nije uspio potisnuti bataljone 13. proleterske brigade i izbiti u rejon Željezničke stanice Lisina. U 10.30 časova Štab 1. proleterske brigade naredio je štabovima bataljona da se »sadašnji položaji moraju braniti po cijenu najvećih žrtava«.⁶⁰¹ U 16 časova 28. maja, uspostavljena je neposredna veza između 4. bataljona 3. krajiške proleterske brigade i 1. bataljona 1. proleterske brigade u rejonu Tubino brdo (k. 1226) - Oštrej, 4 km jugozpadno od Mliništa.

Da bi spriječio dalji prodor 1. SS bataljona 13. SS puka duž željezničke pruge prema Lisini i pomogao 1. proleterskoj brigadi, Štab 3. krajiške proleterske brigade u 20 časova uputio je svoj 1. bataljon u rejon Ovčara.⁶⁰²

U međuvremenu je prema naređenju Štaba 373. divizije, borbena grupa »Vilam«, kojoj su bili pretpotčinjeni 54. i 105. SS izviđački i 500. padobranski lovački bataljon,⁶⁰³ 28. maja u prepodnevним časovima nastupala na pravcu Drvar - Prekaja i dalje prema Potocima.

U isto vrijeme na pravcu Oštrej - Srnetica - Potoci, 92. motorizovani grenadirski puk je, bez borbe, izbio na liniju: Crni vrh - k. 1094 - k. 1100 - Željeznička stanica Srnetica - k. 1050 - Lisina (k. 1296),⁶⁰⁴ prema Potocima. Dalji pokret 92. motorizovanog puka zadržale su jedinice 39. divizije 5. korpusa.

⁶⁰⁰ A VII, k. 712, br. reg. 4/11.

⁶⁰¹ A VII, k. 713, br. reg. 12/1-1/1.

⁶⁰² Depeša NP 70-73, Štaba 1. proleterske divizije Štabu 3. krajiške proleterske brigade od 28. 5. 1944. u 18 časova.

⁶⁰³ A VII, Nacionalni arhiv Vašington (NAW-t-314 r. 563, sv. 415).

⁶⁰⁴ A VII, NAW-t-314, Roll. 563, F. 577, 908, 572-573.

Zbog pritiska neprijatelja na ostalim pravcima, Štab 1. proleterske divizije naredio je Štabu 1. proleterske brigade da 1. 2. i bataljon »Garibaldi« prikupi u rejonu Obršana - Željeznička stanica Lisina u divizijsku rezervu, a da sa 4. i 6. bataljonom spriječava dalji prodor od Obršine prema Željezničkoj stanici Lisina i dalje prema Potocima.

U to vrijeme Štab 7. SS divizije »Princ Eugen« raspolagao je provjerenim podacima da se Vrhovni štab NOVJ i vrhovni komandant nalaze sjeveroistočno od Željezničke stanice Potoci.⁶⁰⁵

U takvoj situaciji 54. izviđački bataljon dobio je zadatak da pročešlja teren oko Mokronoga i Vidova sela, raščisti situaciju oko puta Drvar - Prekaja i nastupa prema Preodcu. U isto vrijeme 105. izviđački bataljon dobio je zadatak da iz rejona Glamoča nastupa preko Odžaka i da sa dijelom snaga, što prije, spoji sa dijelovima 13. SS puka u rejonu puta Glamoč - Mlinište, 4-5 km južno od Mliništa, a glavnim snagama nastupa prema Prekaji. Pred kraj dana 105. izviđački bataljon izbio je u rejon Vagana. Dočekan je snažnom mitraljeskom vatrom 3. bataljona 3. krajiške proleterske brigade i zaustavljen. Do 15.30 časova prednji dijelovi 384. pješadijskog puka iz sastava borbene grupe »Vilam« izbili su sjeverno od Prekaje u zaselak Marcete. Grupa je podišla grebenu Javorova kost (tt 1432) - Velika Lunjovača (k. 1634) i pripremala se za prodor prema Potocima i Uvali. Njen dalji pokret spriječavale su jedinice 4. bataljona 3. ličke brigade i 3. bataljona 1. proleterske.

Čim je obavješten o izbijanju borbene grupe »Vilam« u rejon Prekaje, Štab 1. proleterskog korpusa naredio je Štabu 3. krajiške proleterske brigade da čvrsto zatvori pravce od Prekaje prema Poljicu i Rorama i od Vagana prema Rorama i čvrsto drži vezu lijevo sa 1. proleterskom brigadom.⁶⁰⁶ Čim je dobio zadatak, štab 3. krajiške proleterske brigade obrazovao je čvrst front na oba pravca: 2. bataljon i 3. bataljon 1. proleterske brigade koji je bio pretpočinjen Štabu 3. krajiške, posjeli su položaje na liniji Matića glavica (tt 1080) - Sjenokos (k. 384) i zatvorili pravac od Drvara; 3. i 5. bataljon na položajima prema Glamoču, a 3. i 6. bataljon »Mateoti« u rezervi, na prevoju između sela Rore i Prekaje.

I pored izričitog naređenja komandanta 2. oklopne armije da napad počne u 4.30, sve jedinice su napad počele sa zakašnjenjem, sem jedinica 7. SS divizije.

Iako je operativnim planom 2. oklopne armije za 27/29. maj bilo predviđeno okruženje i uništenje Vrhovnog štaba NOVJ s Titom na čelu, komandant 15. brdskog korpusa usvojio je prijedlog komandanta Prvog puka »Brandenburg«, da njegov puk obustavi dalji napad na pravcu Bosansko Grahovo - Tičevo. A komandant 373. pješadijske divizije »zbog zakašnjenja u doturu municije i nepovoljnih uslova za dejstvo artiljerije i minobacača«, odgodio je dalji napad borbene grupe »Vilam« na pravcu Prekaja - Potoci za 30. maj.

Na sastanku u Vrhovnom štabu NOVJ, koji je održan 29. maja prije podne, vrhovni komandant donio je odluku da jedinice NOVJ prekinu odbrambene borbe i izvuku jedinice 1. i 5. korpusa i dijelove Vrhovnog

⁶⁰⁵ U depeši Štaba 13. SS brdskog lovačkog puka od 28. maja 1944. u 24.50 sati piše: »Danas štab Tita u Uvali - AVII k. 10, br. reg. 43/11.

⁶⁰⁶ AVII, k. 373, br. reg. 14-1 i 4-4.

štaba iz okruženja. Odlučeno je da se Vrhovni štab sa prišapskim dijelovima i Pratećim bataljonom povuče iz rejonu Potoci u rejon Šator-planine i u Preodac, a jedinice 1. i 5. korpusa najpodesnijim pravcima zabace u pozadinu neprijatelja.

U međuvremenu 7. SS divizija vršila je jak pritisak na jedinice 1. i 13. proleterske brigade da bi se što prije probila u Potoke.

Da bi pomogao 1. proleterskoj brigadi, komandant 3. krajiške brigade po naređenju Štaba 1. proleterske divizije⁶⁰⁷ krenuo je sa 1, 3. i 4. bataljonom u zoru 29. maja prema Crnoj Gori. Oko podne su jedinice u bataljonskim kolonama izbile na liniju: Ovčara (tt 1576) - k. 1525 - Jokića poljane.⁶⁰⁸ Ova grupa bataljona imala je zadatak da izvrši protivnapad na pravcu: Ovčar - s. Mihaljčići - Vrbljani. Međutim, tek što je uspostavila dodir sa neprijateljem, Štab 1. divizije naredio je da se vrate u polazni rejon i postupe po naređenju Štaba 1. proleterskog korpusa i zatvore pravce od Prekaje i Vagana prema Rorama. Među borcima ovih bataljona vladalo je veliko borbeno raspoloženje. Bili su spremni da se sruče svom silinom na neprijatelja i pomognu borcima 1. proleterske brigade, s kojima se nisu sretali već nekoliko mjeseci. Okupljeni u rejonu Jokića Poljana zaigrali su Kozaračko kolo u kome su borci 1. čete 1. bataljona zapjevali pjesmu »Oj Drvaru tri put si gorio, al' se nisi Švabi pokorio«.

Za to vrijeme 2, 5. i bataljon »Mateoti« spriječavali su prodor neprijatelja od Prekaje prema Rorama i od Glamoča prema Prekaji.

Da bi obezbjedio siguran i nesmetan pokret Vrhovnog štaba prema Šator-planini, komandant 1. proleterskog korpusa naredio je⁶⁰⁹ Štabu 3. ličke proleterske brigade da izvrši protivnapad sa 2. bataljonom 3. krajiške, 3. bataljonom 1. proleterske brigade i 3. i 4. bataljonom svoje brigade, i odbaci borbenu grupu »Vilam« prema Drvaru. Radi toga što svi bataljoni nisu mogli učestvovati u borbi i što napad nije počeo jednovremeno, kao i zbog širine fronta i nadmoćnosti neprijatelja, protivnapad nije uspio.

Kolona Vrhovnog štaba je 29. maja uveče krenula iz Potoka za Preodac (20 km južno od Potoka) da bi u toku noći stigla u Preodac. Međutim, zbog velike pomrčine, bespuća i pošumljenog terena, kolona se kretala vrlo sporo, tako da je preko Zivaje, Tipsove kose (tt 1208), Stevilova paleža i Starčeve Poljane, u zoru 30. maja stigla u zaselak Agići. Bez obzira na to što je dalji pokret vodio preko otvorenog nepošumljenog terena i što je prijetila opasnost od dejstva neprijateljeve avijacije, kolona je produžila i, 30. maja oko 10 časova stigla na Šator-planinu, a kolona Štaba 1. proleterskog korpusa, koja se kretala na začelju, u 11.00 časova. Vrhovni štab smjestio se u rejonu Crnog Bata, nedaleko od Šatorskog (crnog) jezera. Nakon izvjesnog vremena Prateći bataljon Vrhovnog štaba uspostavio je neposrednu vezu s jedinicama 9. divizije 8. korpusa NOVJ, koje su zatvarale pravac od Bosanskog Grahova prema Tičevu.

⁶⁰⁷ Depeša Nr. 76, 79 i 80 Štaba 1. proleterske divizije Štabu 3. krajiške proleterske brigade od 29. maja 1944. u 11.45 i 13.30.

⁶⁰⁸ Depeša NR 53 Štaba 3. krajiške proleterske brigade Štabu 1. proleterske divizije od 2. maja 1944.

⁶⁰⁹ AVII k. 371, reg. br. 7-5 i 8-5 i k. 727, br. reg. 16-2.

Za vrijeme dok se kolona Vrhovnog štaba kretala prema Šatoru, 3. krajiška proleterska brigada čvrsto je zatvarala oba pravca i obezbjeđivala pokret kolone Vrhovnog štaba i 1. proleterskog korpusa od Vagan prema Preodcu i od Prekaje prema Rorama, i posjela položaje; 4. i 5. bataljon na položajima tt 1136 - s. Vagan (k. 917) - Kupalica - k. 941 i zatvorila pravac od Glamoča prema Preodcu; 3. bataljon 3. krajiške i 3. bataljon 1. proleterske brigade na položajima: Podvršina (k. 1170) - Matica Glavica (tt 1080) - Gaj (k. 1006) i zatvorili pravac od Prekaje prema s. Rore, dok su 3. i 6. bataljon »Meteoti« posjeli položaje na prevoju između s. Preodac i s. Rore, kao rezerva Štaba Brigade. Lijevo, pravac Prekaja - Tičevo zatvarao je 1. bataljon 3. dalmatinske brigade. Sjeverno od s. Maslina Strana, na položajima Velika Gradina (tt 1224) - kosa, frontom prema putu Glamoč - Mliništa nalazio se 1. bataljon 1. proleterske brigade.

Pošto je izbio na prevoj Korična 29. maja u 8 časova, 105. izviđački bataljon pretpočinjen je Štabu 7. SS divizije,⁶¹⁰ a narednog dana zajedno sa 369. izviđačkim bataljonom ušao je s tenkovima i motorizovanom kolonom u Glamoč. Zatim su oba bataljona produžila pokret prema Vaganu. Oko 12 časova u rejonu Medena Selišta bombardovala ih je i mitraljirala eskadrila od 12 savezničkih aviona i uništila im velik broj motornih vozila. Pošto su se sredili, produžili su pokret i oko 18.40 časova čelom jedne kolone izbili u Vagan, dok je drugi dio kolone krenuo prema Mliništu.⁶¹¹

Poslije toga saveznički avioni greškom su bombardovali položaje 4. bataljona 1. proleterske brigade u rejonu Mliništa. Poginulo je 6, a ranjeno 12 boraca, od kojih su kasnije dvojica podlegla ranama.⁶¹² Nijemci su u nekoliko navrata pokušali da odbace jedinice 3. krajiške proleterske brigade i prodru u rejon Rore, ali svaki put bez uspjeha. Nisu uspjeli ni na pravcu Drvar - Prekaja - selo Savići.

U međuvremenu, Štab 1. proleterskog korpusa je, u duhu odluke Vrhovnog štaba, naredio 29. maja u 12,30 časova Štabu 6. ličke proleterske divizije⁶¹³ da se prebaci na prostoriju Kulen Vakuf - Trubar - Resanovci i održava vezu sa 3. proleterskom krajiškom brigadom u rejonu Preodac, a da jednu brigadu zadrži na položajima Oštrelj - Ataševac - Marcete, i dejstvuje u duhu novonastale situacije.

Pošto su se prikupili u rejonu Željezničke stanice Lisina - Obršina - Bjeljevine, Štab 1. proleterske divizije sa 1. i 13. proleterskom brigadom 29/30. maja između 22 i 1 čas, krenuli su pravcem: Ponorci - Kutljerovac - Aničevka - Ubovići - Tubino brdo (k. 1214) - Zandarmerijska stanica Mliništa - Vučje Poljane.

⁶¹⁰ AVII NAW-T-314 Roll. 563, F 574.

⁶¹¹ Depeša Štaba 1. proleterske divizije Štabu 1. korpusa Nr 253 od 30. 5. 44 u 18.00 i Nr 263 od 31.5.44 u 10.30 časova; NAW-T-314, Roll. 563.

⁶¹² AVII, k. 713, br. reg. 13/1-1/1 izvještaj Štaba 4. bataljona 1. proleterske brigade od 30. maja 1944. godine u 22.20 časova.

⁶¹³ AVII, k. 732, Depeša Štaba 1. korpusa Štabu 6. ličke divizije od 29. maja 1944. godine u 12.30 časova.

Poslije odlaska Vrhovnog štaba i 1. proleTERSke nviztje iz rejonu ro-
toka i Uvale, u obruču su ostali Štab 5. korpUSA sa prištapskim dijelo-
vima, Štab 39. divizije, 16. krajiška brigada, jedan bataljon 13. proleter-
ske i jedan bataljon 13. krajiške brigade. Štab 5. korpUSA je 30. maja kre-
nuo iz Uvale prema Srnetici. U 10 časova Prateći bataljon i 3. bataljon
13. proleTERSke brigade, koji su se kretali ispred Štaba 1. korpUSA su-
kobili su se na željezničkoj stanici na 104. km sa dijelovima 92. moto-
rizovanog grenadirskog puka. Borba je trajala do 16 časova. Pošto je
neprijatelj razbijen, kolona je produžila pokret, i oko 17 časova stigla
u Crkveno.⁶¹⁴

Poslije toga za Štabom 5. korpUSA naišao je Štab 39. divizije sa 16.
krajiškom brigadom. Poslije jednočasovne borbe oko željezničke stanice
na 104. km, kolona se probila prema Tuk Bobiji i preko Borova stigla
u Crkveno oko 21 čas, s tim što je 16. krajiška stigla 31. maja.⁶¹⁵

Čim su se prebacile u pozadinu neprijatelja, sve jedinice NOVJ pre-
šle su u ofanzivu.

Pokušaj neprijatelja da uništi Vrhovni štab u rejonu Potoka, potpu-
no je propao.

Da bi ubrzao pokret jedinica, komandant 373. pješadijske divizije
»Tigar« došao je na komandno mjesto borbene grupe »Vilam«. Pošto je
sa komandantom grupe procjenio situaciju, ostalo mu je da zaključi da
se »neprijatelj noću 29/30. maja izvukao«. Pošto se pukovnik »Vilam«
razbolio, komandu nad njegovom borbenom grupom preuzeo je major
Jiriš, po kome je borbena grupa dobila naziv »Jiriš«.

Oko 7 časova 30. maja, borbena grupa »Jiriš« produžila je napad i
savlada planinski prevoj. Na čelu grupe kretao se 2. bataljon 384.
puka. Jedna četa upućena je iz rejonu Lauševac (k. 1113) prema Velikoj
Lunjovači (k. 1634) i Tisovom vrhu (tt 1706), sa zadatkom da odbaci di-
jelove 3. ličke brigade i obezbjedi lijevi bok borbenoj grupi. Tek oko
20 časova grupa je, bez borbe, izbila na liniju Potoci Uvala i uspostavila
vezu sa njemačkim 13. SS pukom.⁶¹⁶

Pošto je udarila u prazno, grupa je spalila vagone i željeznička po-
strojenja u Potocima i, po naređenju komandanta - 373. divizije, 31.
maja oko 17.30 časova vratila se u Prekaju i dobila zadatak da 1. juna
krene u napad prema selu Poljice.⁶¹⁷

Istovremeno dok je borbena grupa »Jiriš« bila u pokretu prema Po-
tocima, kolona Vrhovnog štaba kretala se iz Potoka prema s. Preodac
u potpuno suprotnom pravcu, na rastojanju od 4 do 5 km. Izviđački 54.
bataljon u to vrijeme završio je raščišćavanje terena oko Mokronoga i
Vidova Sela i izbio u Prekaju. Čim je stigao dobio je zadatak da nastupa
prema Preodcu i sadejstvuje prema puku »Brandenburg« koji je nastu-
pao s linije Bosansko Grahovo - Peulje, prema Tičevu i Preodcu.⁶¹⁸

Čim je kolona Vrhovnog štaba stigla u rejon Šatora i s. Preodca,
105. SS i njemački 369. izviđački bataljon prešli su u napad preko Ko-

⁶¹⁴ AVII, k. 461 A, br. reg. 6/5 i 3/5.

⁶¹⁵ AVII, k. 1265, br. reg. 5-2/II.

⁶¹⁶ Zbornik, tom 12, knj. 4, dok. br. 181, str. 356.

⁶¹⁷ Zbornik, tom 12, knj. 4, str. 357.

⁶¹⁸ Zbornik, tom 12, knj. 4, str. 355, AVII, NAW-t-314, r 563, sn 586.

ma i s. ropovica prema proboju. uočeno su snažnom vatrom bataljona 3. krajiške proleterske brigade i Glamočkog partizanskog odreda, i zaustavljeni. Poslije obnovljenog napada, naročito su vođene žestoke borbe u rejonu Obalj (tt 1143) i Krnjevac (k. 1021), a naročito na odsjeku fronta 5. bataljona. Pošto ni u naredna dva napada nisu uspjeli, 105. SS i njemački 369. izviđački bataljon povukli su se oko 17.30 časova na polazne položaje. Na pravcu Prekaja - Poljice, prešla je u napad borbena grupa »Jiriš«, a na pravcu Prekaja - Podić - Tičevo, njemački 54. izviđački bataljon, ali su poslije kratkotrajne i vrlo žestoke borbe, protivnapadom 2. bataljona 3. krajiške proleterske, 3. bataljona 1. proleterske i 1. bataljona 3. dalmatinske brigade bili prisiljeni na povlačenje. Ni 1. puk »Brandenburg« nije uspio probiti odbranu jedinica 9. divizije i ovladati rejonom oko Tičeva.

Pokret Vrhovnog štaba preko Mliništa i Čardaka prema Kupresu

Pošto je prikupio obavještenje o situaciji na pojedinim pravcima i uočio namjere njemačkog komandovanja da zatvori obruč oko Preodca, vrhovni komandant odlučio je da se Vrhovni štab i prateće jedinice i ustanove i 3. krajiška proleterska brigada, prebace iz rejonu Preodca i Šator-planine preko Poljica i Željezničke stanice Mliništa u rejon Vitorog-planine.⁶¹⁹ U vezi s tim, Štab 1. proleterskog korpusa je 31. maja u 18 časova, naredio Štabu 1. proleterske divizije da 1. juna ujutro, obezbijedi prebacivanje Vrhovnog štaba preko puta Mliništa - Glamoč, da javi ima li neprijateljevih snaga u rejonu Crna Gora i da se Štabu 1. proleterskog korpusa javlja preko radio-stanice svakih 30 minuta.⁶²⁰ Već u 18.30 časova, Štab 1. proleterske divizije obavjestio je Štab 1. proleterskog korpusa da ... »smatra ... da u Crnoj Gori nema neprijatelja«. ⁶²¹ Pošto je primio naređenje Štaba 1. korpusa, Štab 1. proleterske divizije naredio je Štabu 1. proleterske brigade, da sa 1, 3. i 4. bataljonom napadne, razbije i protjera neprijatelja, koji je do tada sa pravca Glamoča prodro u rejon južno od Mliništa, a u slučaju da se radi o jačim snagama, da čvrsto zadrži liniju: Žandarmerijska stanica Mliništa - Ploča - tt 1604 - Vučje poljane - Mrdenova poljana, i spriječi neprijatelja da prodre istočno od puta Glamoč - Mliništa. A 13. proleterska brigada da najkasnije do 1. juna u 6 časova zatvori sve pravce što od Glamoča, Glamočkog polja, Prijana i Odžaka vode prema Pribelji i Čardak-livadama, s tim da na desnom krilu u rejonu Turska kosa - Visibaba - Paripovac, postavi najmanje jedan bataljon i da održava vezu sa 1. proleterskom brigadom u rejonu Mrdenove poljane.

Treća krajiška proleterska brigada dobila je zadatak da neposredno obezbjeđuje pokret Vrhovnog štaba. S obzirom na značaj zadatka, Štab 3. krajiške proleterske brigade naredio je da se svi borci upoznaju sa

⁶¹⁹ AVII, k. 15, br. reg. 27-2.

⁶²⁰ Depeša Nr. 107, Štaba 1. proleterskog korpusa Štabu 1. proleterske divizije od 31. maja 1944. u 17 časova.

⁶²¹ Depeša Nr. 276, Štaba 1. proleterske divizije Štabu 1. proleterskog korpusa od 31. 5. 44. u 18.30 časova.

zadatkom. Pošto je Vrhovni štab sa pratećim dijelovima, pri pokretu iz rejonu Šatora i Preodca izbio na put Odžak - Prekaja, formirana je kolona u sastavu: 1, 3. i 4. bataljon 3. krajiške brigade u prethodnici, zatim Vrhovni štab, Prateći bataljon s ostalim dijelovima i službama, savezničke vojne misije s pratnjom, Štab 3. krajiške brigade sa Četom za vezu, sanitetom, intendanturom, a na začelju dva bataljona Inžinjerijske brigade Vrhovnog štaba. Kolona se kretala pravcem: Preodac - s. Runje - Golo brdo (k. 1048) - Agića Palež.

Lijevokrillnu pobočnicu, sačinjavali su 2. bataljon 3. krajiške brigade i 3. bataljon 1. proleterske brigade, koja se kretala pravcem: Podić - Motike - Poljice - Crna Gora. U desnokrillnoj pobočnici bili su 5. i 6. bataljon 3. krajiške proleterske brigade i dva bataljona Inžinjerijske brigade, koja se kretala pravcem: s. Popovići - Obalj, Štekerovci - Bukovača. Pošto su se nalazili na pravcu pokreta, 3. i 4. bataljon uključili su se u prethodnicu kolone.

Kolone su 1. juna u zoru izbile na liniju: desna pobočnica u rejonu Veliko brdo (tt 1519), a glavna kolona i lijeva pobočnica u rejon Tanki palež - Velika Uvala (5 km sjeveroistočno od s. Poljice). Pošto su se nalazile u pošumljenom rejonu, tu su se kolone zadržale do 15 časova. Za vrijeme zadržavanja u rejonu Velike Uvale, vrhovni komandant naredio je svim jedinicama NOV i POJ da »sa svim snagama pređu u napad na neprijateljske garnizone, utvrđene objekte, položaje i saobraćajnice.«⁶²²

U isto vrijeme su 2. i 3. bataljon 13. SS brdskog lovačkog puka prešli u nastupanje iz rejonu Potoka i Uvale prema s. Poljice i Štekerovci.⁶²³ Oko 16 časova jedna četa 2. SS bataljona izbila je na Tisovu kosu (tt 1208), kilometar južno od željezničke pruge Mliništa - Potoci, a dvije čete tog bataljona, nekoliko časova kasnije, u rejonu Tanki Palež, mjesto gdje se prije podne nalazila kolona Vrhovnog štaba NOVJ. Prvi bataljon 13. SS puka prebacio se iz Uvale na odsjek željezničke pruge Mliništa - Potoci od k. 1197 na Tisovoj kosi do blizu Željezničke stanice Ovčara, odakle je poslije podne prešao u nastupanje prema Crnom vrhu (tt 1395) i Štekerovcima.

Pošto su se jedinice prikupile i borci malo odmorili, 1. juna u 15 časova formirana je kolona Vrhovnog štaba u sastavu: prethodnicu su sačinjavali 5, 1, 3. i 4. bataljon 3. krajiške proleterske brigade, zatim bataljon Inžinjerijske brigade Vrhovnog štaba, Štab 3. krajiške s prištapskim dijelovima, Štab 1. proleterskog korpusa s pratećim jedinicama, Vrhovni štab sa savezničkim vojnim misijama, intendantura 3. krajiške brigade, Prva hirurška ekipa 1. proleterske divizije i na začelju jedan bataljon Inžinjerijske brigade. U desnoj pobočnici kretao se 3. bataljon 1. proleterske brigade, a u lijevoj bataljon »Mateoti« 3. krajiške i dva bataljona Inžinjerijske brigade Vrhovnog štaba.

Kolona je krenula pravcem Bjeljevine - Obrina i dalje željezničkom prugom Potoci - Mliništa - Čardak, da se prebaci u rejon izvornog dijela r. Plive. Kada je kolona stigla u rejon Paljika, sjeverno od Tankog Paleža, lijevo krilo 2. bataljona i 3. bataljona 13. SS brdskog lovačkog

⁶²² Naredba Štaba 5. korpusa Štabu 39. divizije od 1. juna 1944. AVII, k. 1265, br. reg. 12/1.

⁶²³ NAW-t-314, Roll. 563, F. 533.

puka,"⁶²⁴ nastupajući sa željezničke pruge ivnisti - dotoci, na odsjeku Željeznička stanica Ovčar - Živaja prema jugu, nalazilo se oko kilometar sjeverno od kolone Vrhovnog štaba, koja o tome nije imala nikakve podatke.

Prije nego što je kolona Vrhovnog štaba krenula, ispred jedinica je upućen jedan vod boraca pod komandom zamjenika komandanta 3. bataljona Mile Bulajića, da izvidi pravac kretanja i uspostavi vezu sa jedinicama 1. proleterske brigade u rejonu Mliništa.

Kada je čelo kolone izbilo neposredno pred željezničku prugu Mliništa - Lisina, sudarilo se sa 3. bataljonom 13. SS brdskog lovačkog puka, koji je bio posjeo položaje na liniji: jugoistočne padine Obršine (tt 1369) - k. 1249 - Veliki vrh (k. 1301) - k. 1220.

Na desni bok prethodnice vatru su otvorile četničke grupe iz rejona istočno od Samograda (k. 1228).⁶²⁵ Sudar 5. bataljona koji se nalazio na čelu prethodnice sa 3. SS bataljonom 13. puka bio je vrlo žestok. Grupa bataljona bila je izložena bočnom dejstvu neprijatelja. Bataljoni su se samoinicijativno razvili za borbu i krenuli na juriš. Pod komandom zamjenika komandanta brigade Nikole Pećanca obrazovali su front i postepeno natkriljivali neprijatelja koji se nalazio na Obršini (tt 1369). Na lijevom krilu, u borbu je ubačen 4. bataljon da zbací desno krilo 3. SS bataljona sa Velikog vrha (k. 1301). Bataljoni su izvršili snažan juriš i u prvom naletu odbacili jedinice 3. bataljona 13. SS puka prema željezničkoj pruzi. Nijemci su pružali vrlo žilav otpor i poslije nekoliko protivnapada ponovo ovladali Obršinom.

Nastavljene su vrlo žestoke borbe, tako da je Obršina nekoliko puta prelazila iz ruke Nijemaca u ruke jedinica 3. krajiške proleterske brigade.⁶²⁶ U pomoć 3. SS bataljonu, po naređenju komandanta 13. SS puka, stigao je i 1. SS bataljon, bez jedne čete, i oko 18 časova ubačen u borbu.⁶²⁷ Bez obzira na to 4. bataljon 3. krajiške je lijevím obuhvatom obišao Veliki vrh i izbio na okuku pruge zapadno od Željezničke stanice Lisina, čime su Nijemci na Obršini i Velikom vrhu bili okruženi. Borba je trajala do kasno u noć i bataljoni su na kraju ovladali Obršinom i Velikim vrhom i natjerali Nijemce na odstupanje prema Željezničkoj stanici Lisina i preko Ponoraca prema željezničkoj pruzi Ovčara - Lisina. U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 50 poginulih i ranjenih,⁶²⁸ koje je uspio da evakuíše. Naši gubici: 5 poginulih i nekoliko ranjenih boraca. U prvom sudaru poginuli su komandiri četa iz 4. bataljona Božo Plečaš i Đuro Vujinović.

Dalji pokret željezničkom prugom prema Mliništima, s obzirom na žestoku borbu oko Obršine, Bjeljevine i Velikog vrha, bio je nesiguran. Radi toga je vrhovni komandant odlučio da se jedinice noću odvoje od neprijatelja i srede, a 2. juna da krenu preko šumskog područja Crne Gore i Bukovače prema Mliništima. Kolona Vrhovnog štaba, prije pada

⁶²⁴ Operacijski dnevnik 3. krajiške brigade.

⁶²⁵ Četničke grupe bile su pridodate 3. SS bataljonu kao izviđači i vodiči. Kretale su se po šumi i dolazile u sukob sa patrolama 3. i 4. bataljona 3. krajiške brigade i obavještavale Nijemce o prisustvu kolone Vrhovnog štaba.

⁶²⁶ Izjava nekoliko boraca i starješina 3. proleterske krajiške brigade.

⁶²⁷ NAW-t-314, Roll. 563, F 529.

⁶²⁸ Arhiv VII, k. 712, reg. br. 563, str. 586.

noći, pomjerila se južnije u rejon Velika Uvala, istočno od Agića Paleža i zalogorovala. Grupa bataljona, 1, 3. i 5. bataljon 3. krajiške i dva bataljona Inžinjerijske brigade, u toku noći prikupila se u rejonu Ponorci i Samograd.

Noć je protekla u pripremama za pokret i sređivanju jedinica. Samo borbena obezbjeđenje iz sastava prethodnice održavalo je izvjesno vrijeme kontakt s neprijateljem. Radi svake sigurnosti u s. Štekerovci pronađeni su vodiči, šumari i lovci, dobri poznavaoци terena. S obzirom na brojnost komore, preduzete su i druge mjere da se pokret izvrši sa što manje poteškoća. Formirano je i nekoliko inžinjerijskih grupa iz sastava Inžinjerijske brigade s odgovarajućim alatom za raščišćavanje puta i uklanjanje šumskih prepreka koje se nisu mogle zaobilaziti.

Komandant 13. SS brdskog lovačkog puka tek u 14.50 časova 2. juna, izvjestio je Štab 2. oklopne armije o borbama sa 3. krajiškom proleterskom brigadom u rejonu Obršina - Bjeljevina - Veliki vrh. Tek na osnovu toga štabovi 2. oklopne armije i 15. brdskog korpusa, zaključili su da Vrhovni štab namjerava da se prebaci preko puta Mlinište - Glamoč i dalje na istok. Međutim, bilo je već kasno da preduzmu potrebne mjere i spriječe pokret kolone Vrhovnog štaba u planiranom pravcu. U međuvremenu je 7. SS divizija, naredila borbenoj grupi »Vilam« i 105. izviđačkom bataljonu da se orijentišu preko s. Rore i Popovića prema Tičevu i Šator-planini, da bi, u sadejstvu sa 1. pukom »Brandenburg«, okružili i uništili snage NOVJ u tom rejonu.⁶²⁹ Iz ovog se može zaključiti, da su Štab 2. oklopne armije i 15. brdskog korpusa, cijenili da se Vrhovni štab još uvijek nalazi u rejonu Šatora.

Štab 1. proleterskog korpusa naredio je Štabu 1. proleterske divizije da u 9 časova 2. juna 1944: 1. proleterska brigada obezbjedi prelaz kolone Vrhovnog štaba preko puta Glamoč - Mliništa u rejonu Žandarmerijske stanice Mliništa, s tim da 6. bataljon 3. krajiške i bataljon »Garibaldi« zatvore pravac od Mrkonjić-Grada i Jajca, a da 3. i 4. bataljon u rejonu Žandarmerijske stanice Mliništa i istočnije, formiraju manevarsku grupu koja će, prema potrebi, intervenisati bilo na pravcu Mrkonjić-Grada i Jajca, bilo na pravcu Glamoča, koji već od ranije zatvaraju 1. i 2. bataljon; da 13. proleterskom brigadom zatvore pravce od Glamoča prema Mrdenovoj poljani, Čardak livadama i Pribelji.⁶³⁰

Oko 8 časova 2. juna 1944. kolona Vrhovnog štaba krenula je planskim masivom u pravcu Mliništa. Na čelu kolone kretali su se 4. 6. i bataljon »Mateoti«, zatim Prateći bataljon i jedan bataljon inžinjerijske brigade Vrhovnog štaba. Drugi bataljon 3. krajiške proleterske brigade dobio je zadatak da najneposrednije obezbjeduje vrhovni štab. Zadatak je lično izdao vrhovni komandant zamjeniku političkog komesara bataljona Bošku Kerkezu. Komandni kadar 2. bataljona, zbog značaja zadatka, uzeo je automatsko oružje - automate i puškomitraljeze. Na začelju kolone kretala su se dva bataljona Inžinjerijske brigade. Pobočnice, s obzirom na pošumljenost terena i konfiguraciju zemljišta, nisu određivane.

Vodiči su vodili kolonu besprjekorno. Pa, ipak, pokret je bio naporan i iscrpljujući. Padali su i zaostajali natovareni konji iz komore, ne

⁶²⁹ NAW-T-314, Roll 563, F 532 (od 2. 6. 44. u 02.00).

⁶³⁰ AVII, k. 712, br. reg. 31/1.

samo iz sastava pratećih jedinica Vrhovnog štaba, već, prije svih, tovarni konji savezničkih vojnih misija. Međutim, ni to nije mnogo usporavalo pokret. Borci su preuzimali i prenosili na rukama i leđima sve važnije stvari i zalihe hrane iz tovara zaostalih konja, čemu su se divili saveznički oficiri.

Pri pokretu iz rejonu Bukovače pored Kutljerovca (k. 1389), preko Rogulina Dola i Jokića Poljane, kolona je oko 14 časova izbila ispred Mliništa i počela se spuštati niz strmu kosu u podnožju Tubinog brda (k. 1226) gdje je zaustavljena.

U to vrijeme 3. bataljon 14. SS puka 7. SS divizije i 105. SS izviđački bataljon nastupali su duž puta Odžak - Mliništa na pravcima Perduhovo Selo - Velika Gradina - Mliništa i s. Prijani - Mliništa, da bi razbili 1. i 2. bataljon 1. proleterske brigade i prodrli u Mliništa. Međutim, 1. i 2. bataljon čvrsto su držali položaje; Kosa (k. 1190) - Skokovi (k. 1302) - Jaslići (k. 976) - Debeljak (k. 1295). Neprijatelj je pokušao da tenkovskom četom 105. SS izviđačkog bataljona, prokrči put pješadiji, ali nije uspio. Kad je četa izbila ispred s. Vasića, upala je u minsko polje i izgubila 4 tenka. Pošto na tom pravcu nije uspio, 3. bataljon 14. SS puka prenio je težište napada na odsjek odbrane 13. proleterske brigade na dijelu fronta od Turske kose (k. 1580) do Visibabe (tt. 1562), ali do 15 časova u tome nije uspio.⁶³¹

Pošto je uspostavljena veza sa jedinicama 1. proleterske brigade, kolona Vrhovnog štaba u 15 časova izbila je čelom kolone na cestu između s. Vasići i s. Savići. Drugi bataljon 3. krajiške proleterske brigade, bez 2. čete, projurio je pored kolone i zauzeo položaj na sjevernim padinama Andanuše i, sjećom jelika, zarušio put, a dijelovi Pratećeg bataljona zaposjeli su cestu i obezbjedili lijevi bok kolone.⁶³²

*

Pošto je prešla cestu Glamoč - Mliništa, kolona Vrhovnog štaba kretala se prema Vučjim poljanama. Drugi, 4, 6. i bataljon »Garibaldi« 1. proleterske brigade, nalazili su se na položajima: Prešedlo (k. 1337) - Vučje poljane - Čardak livade, i zatvarali pravac od Željezničke stanice Čardak. Pristigla je i grupa bataljona 3. krajiške proleterske brigade 1, 3. i 5. bataljon i bataljon Inžinjerijske brigade Vrhovnog štaba, koji su vodili borbu u rejonu Obršina - Bjeljevina - Veliki vrh. Pretpostavljalo se da je prošla svaka opasnost za dalji pokret.

Premoreni i gladni borci, očekivali su bar kraći zastanak da bi se malo odmorili i nahranili. Međutim, u to vrijeme, jedna četa 7. SS izviđačkog bataljona, pri pokretu iz rejonu Popovića kuća preko Čardaka, zaobišla je bataljon »Garibaldi«, posjela brdo Kurozeb (tt 1604) i otvorila jaku mitraljesku vatru po koloni. U neposrednoj blizini nalazili su se komandant 1. proleterskog korpusa i komandant 3. krajiške proleterske brigade i posmatrali borbu. Drugi i 4. bataljon dobili su zadatak da zbace neprijatelja sa tt 1604, a 5. bataljon da lijevokrilnim obuh-

⁶³¹ Operativni izvještaj 13. proleterske brigade za period od 1. do 8. juna 1944. AVII, k. 727, br. reg. 4/2.

⁶³² AVII, k. 712, B, reg. br. 29/4-12.

vatom ovlada visovima sjeverno od tt 1604 i udari neprijatelja s leđa. U borbu je ubačena i jedna četa Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba.

Položaji Nijemaca na tt 1604, na strmom kamenjaru bili su nepristupačni i vrlo pogodni za odbranu. Borba je trajala do mraka, a neprijatelj nije bio likvidiran. Ali, poslije viščasovne noćne borbe, uz podršku artiljerije, po vrlo hladnom i kišovitom vremenu, neprijatelj je razbijen, a kolona je produžila pokret. Vrhovni štab, prateće jedinice i službe, i savezničke vojne misije, razmjestile su se u rejonu izvora Čardaka i Ponora.

Za to vrijeme 1. bataljon 1. proleterske i 1. bataljon 13. proleterske brigade zatvarali su pravac od s. Prijani i odbili pokušaje 105. SS izviđačkog bataljona i dijelove 14. SS puka da se spoje sa dijelovima 13. SS puka 7. SS divizije u rejonu Čardaka.

Istovremeno dok su jedinice 1. proleterske divizije vodile borbe oko Mliništa i Čardaka, jedinice 39. divizije 5. korpusa NOVJ, napadale su neprijatelja s leđa i sadejstvovala 1. proleterskoj diviziji.⁶³³

Noću 2/3. juna saveznička avijacija je bacila jedinicama 1. proleterske divizije municiju, naoružanje, odjeću i životne namirnice sjeverno od s. Pribelje.

Prva proleterska divizija odlijepila se 3. juna od neprijatelja, pomjerala prema istoku i zatvorila pravce koji izvode prema Kupresu. Raspored brigada 1. proleterske divizije bio je slijedeći: 3. krajiška proleterska brigada na planinama Jastrebljaku i Smiljevcu; 1. proleterska brigada na položaju Presedlo - Gorica - Ivičev vrh - Vršičić; a 13. proleterska u rejonu Pribelja - Rupe sa zadatkom obezbjeđenja divizijske bolnice i zatvaranja pravca od Glamoča.

Poslije neuspjeha u borbama oko Mliništa i Čardaka, Nijemci su 4. juna obnovili napad. Motorizovanim odredom od 30 do 40 kamiona, uz podršku artiljerije i 12 tenkova, krenuli su od Glamoča prema selu Pribelji,⁶³⁴ ali su ih bataljoni 1. i 13. proleterske brigade sačekali na bliskom odstojanju, nanijeli im velike gubitke i odbacili ih prema Glamoču, a zatim se povukli prema Vitorogu.

Oko podne 4. juna, 3. krajiška brigada, po naredenju Štaba 1. proleterske divizije, krenula je prema Pljevskim Podovima i Janju. Prvi, 2. i 4. bataljon posjeli su liniju Željeznička stanica Čardak - Presedlo, a 3. i 5. i bataljon »Mateoti« krenuli su preko Čardaka prema Pljevskim Podovima. Pošto su primjetili povlačenje 2. i 4. bataljona, Nijemci su posjeli tt 1604 i izbili u rejon Vučje Poljane, produžili pokret i iznenadili 4. bataljon 1. proleterske u rejonu Ponori i 3. bataljon 3. krajiške brigade u rejonu Presedlo. Ostale snage 7. SS divizije napale su 1, 2. i 4. bataljon na položajima Presedlo - Željeznička stanica Čardak.

Došlo je do vrlo žestokih borbi. Poslije tročasovne borbe neprijatelj je odbacio jedinice 3. krajiške proleterske brigade i produžio nastupanje željezničkom prugom sjeverno od Smiljevca na istok, a na pravcu 1. proleterske brigade dijelom snaga izbio u rejon Čardak livade - Borik. Poslije ove borbe, 3. krajiška proleterska brigada krenula je preko Pljevskih Podova i Janja i razmjestila se na prostoriji: Poljane - Lisina

⁶³³ Zbornik, tom 4, knj. 26, dok. br. 15, izvještaj Štaba 1. proleterske brigade.

⁶³⁴ Zbornik, tom 4, knj. 26, dok. br. 21 i 123.

(tt 1264) - Vranja Glava - Misir (k. 1282),⁶³⁵ sa zadatkom da se obezbjedi od Jajca, Pljevskih Podova i Janja, kao i da obezbjedi divizijsku bolnicu koja se kretala sa Brigadom. Štab 3. krajiške brigade razmjestio se u s. Mala Lisina.

Na osnovu odluke Vrhovnog štaba od 4. juna,⁶³⁶ a po naređenju Štaba 1. proleterske divizije, u sastav 3. krajiške proleterske brigade ušao je 2. bataljon Inžinjerijske brigade Vrhovnog štaba, kao njen 7. bataljon; 3. bataljon u sastav 1, a 1. bataljon u sastav 13. proleterske brigade, s tim da nose naziv »inžinjerijski« i da primaju borbene zadatke i postepeno se uvode u borbu. Za popunu Inžinjerijskog bataljona iz jedinica 3. brigade prekomandovani su: jedan oficir za načelnika štaba bataljona, jedan za komandira čete, jedan za zamjenika komandira i jedan za zamjenika političkog komesara čete.

Prva proleterska brigada preuzela je neposredno obezbjeđenje Vrhovnog štaba. Glavnim snagama zatvarala je pravac prema Molovanu, a sa dva bataljona neposredno obezbjeđivala aerodrom kod Kupresa; 13. proleterska brigada razmjestila se na prostorijsi Vitorog, Slana kosa, Crni vrh i zatvarala pravac prema Pribelji.

Vrhovni štab je stigao na Kupreško polje noću 3/4. juna.⁶³⁷ Odatle je sovjetski pilot Aleksandar Sergejevič Sernjikov, na avionu »dakota C-47« prebacio dio Vrhovnog štaba i Nacionalnog komiteta sa vrhovnim komandantom na čelu, u Bari u Italiju, odakle su se, poslije nekoliko dana, prebacili na ostrvo Vis.⁶³⁸ Narednog dana saveznički avioni spustili su materijal, opremu i hranu za jedinice 1. proleterske divizije u rejonu Kupresa.

Petog juna 3. krajiška proleterska brigada produžila je pokret preko s. Blagoja sjeverno od Kupresa, smjenila jedinice 9. krajiške brigade i posjela položaje u rejonu Kupreška vrata, Stožer - Kukavica.

Pošto su u toku borbe bili odsječeni, sa 6. proleterskom divizijom ostalo je preko 100 boraca iz 3. krajiške proleterske brigade, i to dva voda iz 1. bataljona, jedan vod iz 2, a jedna desetina iz 3. bataljona sa 6 puškomitraljeza, koji su poslije pristizanja 6. divizije u Srbiju, ušli u sastav Brigade.

Nezadovoljni rezultatima operacije »Konjičev skok«, komandanti 15. brdskog korpusa i komandant 373. legionarske divizije »Tigar«, svačili su svu krivicu za neuspjeh na potčinjene komande, nepovoljne uslove zemljišta, vremenske prilike i nepodesnu opremu. Tako, na primjer, komandant 15. armijskog korpusa u izvještaju Štabu 2. oklopne armije od 6. juna⁶³⁹ kaže: »prvi pješadijski puk »Brandenburg« potpuno je podbacio, a u dokumentu 82 da je malobrojan i nesposoban; da »rukovodstvo 92. motorizovanog grenadirskog puka nije zadovoljilo a da

⁶³⁵ AVII, k. 714, reg. br. 22/2.

⁶³⁶ AVII, k. 713, br. reg. 19-2/2.

⁶³⁷ Zbornik, tom 4, knj. 25, dok. br. 111.

⁶³⁸ *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941-1945*, knj. 2, str. 105, napomena 134. Zbornik, tom 12, knj. 4, dok. br. 78, str. 373.

su samo... « 7. SS divizija »Princ Eugen« i dijelovi 15. SS brdskog korpusa, kao jedine brdske jedinice podnijele teret operacije i postigle glavne uspjehe«. Za oficire 1. hrvatske lovačke brigade kaže da su »nesposobni«, uobraženi i kukavice«. A komandant 373. legionarske divizije »Tigar« sumirajući iskustva iz operacije, u izvještaju Štabu 15. korpusa od 10. juna,⁶⁴⁰ kaže: »komandovanje u svim jedinicama još uvijek neodlučno« ... da su se »dometi pješadijskih radio-stanica u planini pokazali nedovoljni ... i da je komandovanje pomoću radija zbog atmosferskih smetnji vrlo otežano«... da je »obuća i odjeća stradala 50% više nego u običnim uslovima«, i tako dalje.

Na drugoj strani, ova dva komandanta žale se na upornost i sposobnost jedinica 1. proleterske i 6. ličke proleterske divizije i kažu: »Banditi 6. ličke u Trubarskoj kotlini, a Prve proleterske u rejonu Prekaja borili su se vrlo vješto, zahvaljujući njihovom dobrom poznavanju terena« i dalje »zadivljuje njihova nadmoćnost i pokretljivost«, ... i da »osjećaj inferiornosti podstiče borce NOVJ da ... dolaze do uspjeha samo putem podmuklih napada na slabije obezbjeđene kolone koje prate«.

Tako je propao i posljednji pokušaj Nijemaca da u dugo priprema-
noj operaciji »Reselšprung«, uz primjenu vazdušnog desanta »Konjičev
skok«, uništi Vrhovni štab NOV i POJ, CK KPJ, Nacionalni komitet i sa-
vezničke vojne mijsije, a vrhovnog komandanta uhvate živog.⁶⁴¹ To je je-
dini vazdušni desant koji u drugom svjetskom ratu nije uspio.

⁶⁴⁰ Zbornik, tom 12, knj. 4, dok. br. 81, str. 365-368.

⁶⁴¹ Zbornik, tom 12, knj. 27, dok. br. 32, str. 149-166.